

Lidt om Hoveriet paa thy-landske Herregaarde.

Ved ANDERS SØRENSEN.

DET VAR VEL IKKE AT FORVENTE, at Forordningen af 6. Maj 1769 om Hoveriets Bestemmelse ligefrem vilde vække Jubel hos Landets Jorddrotter, lige saa lidt som man vel paa allerhøjeste Sted havde ventet en Tak for Forordningen; maaske nok fra Bønderne, men en Taksigelse fra 13 thylandske Godsejere var sikkert mere, end man havde ventet, hvorfor denne ogsaa fortjener at komme frem i Dagslyset ligesom de dertil knyttede Besværinger, der ganske vist har Karakter af en Klage.

Under 27. September 1769 indsender de Herrer Jørgen Mygind til Nørtorp, Iver Dalsgaard til Raastrup, Poul Klingenberg til Kovstrup og Tanderup, Peder Moldrup til Vestervig Kloster og Ørum, Jørgen Ring til Lyngholm, Claus G. Kjærulf til Nørhaagaard og Faddersbøl, Christen Nielsen Ørsnæs til Helligkildegaard, Niels Sommer til Todbøl og Boddumbisgaard, Peder Isager til Hindsels, Mads Illum til Irup, Lars Toft til Ullerup samt Helvig Brockenhuus Selle til Ulstrup gennem Landvæsenkollegiet til Kongen en meget underdanig Skrivelse, hvori de, som nævnt, bringer Majestæten deres allerunderdanigste Taksigelse for nævnte Forordning i følgende smukke Vendinger:

”Saadan Deres Kongel. Mayestæts allernaadigste Anordning, kiende vi som en synderlig Omsorg for Bonden og det almindelige Beste, vi nedligge for Deres Mayestæts Trone vore allerunderdanigste Taksigelse, og forsikrer, med Lige allerunderdanigst Bestræbelse, at fyldestgiøre saadan Deres Kongel. Mayestæts allerpriiseligste Hensigt i aldt det, uden vore Hovedgaarder og Auflings Brugs uliidelige Aftagelse, er os mueligt at udfinde til Hoveriets Lættelse, og det saa meget meere, som Bondens Vel er Hosbondens Vel, og Liider Bonden derimod ilde, gaar det ey heller af uden Hosbondens stoere skade; Ti enten skal hand miste sin Eiendom, eller og komme Bonden i sin Vandmagt til Hielp, som ofte gaar saa yderlig, formedelst Bondens egen Last, at Hosbonden deraf Liider anseelig Tab”.

Hermed er det ogsaa forbi med Takken. At give Bønderne specielle Hoverireglements havest intet at indvende imod, men det ligeledes befalede General-Hoverireglement, i hvis Rubrikker der skal anføres, hvor mange Folk der egentlig behøves til de forskellige Arbejder, finder de ganske umuligt at udarbejde, idet de ikke mener paa nogen Tid af Aaret at kunne overskue, hvad Arbejde der egentlig kan indfalde, og hvad Arbejde Vejret i det hele taget tillader at udføre, og de kan saaledes heller ikke have nogen Mening om hvor mange Folk der behøves, hvorfor de beder om at blive forskaanede for Udarbejdelsen af et saadant Reglement. I Stedet for foreslaar de, at det tillades dem alene at bestemme Hovtjenesten til et vist Antal Dage egentlig omfattende alle de forskellige Arbejder uden Hensyn til Art, Antal af Folk, Vogne etc., og de øvrige Dage saa at overlades til

Bondens eget Arbejde. Endelig ønsker de, at Bestemmelsen om Hovbudenes Møden og Bortdragen maa bortfalde, og i Stedet for møde og bortdrage efter Tilsigelse. Dette ønske er omend mere fromt end det første, og vilde sandelig ogsaa være rart at faa efterkommet, eftersom man saa efter eget Behag kunde fastsætte Arbejdsdagens Længde, der i Forordningen var fastsat saaledes, at i Tiden November-Februar var Arbejdstiden fra Kl. 8 Morgen til Sl. 4 Eftermiddag med 1½ Times Middagspause, i Marts-April og September-Oktober fra Kl. 7 Morgen til Kl. 5 Eftermiddag med 2 Timers Pause, og i Maj-August fra Kl. 6 Morgen til Kl. 6 Eftermiddag ligeledes med 2 Timers Pause. Desuden skulde der, for hver Fjerding Vej, Bonden havde over ½ Mil, godtgøres ham ½ Time Morgen og Aften, hvilken sidste Bestemmelse dog ikke her fik nogen praktisk Betydning, idet saa godt som ingen af de her omhandlede Bønder havde mere end den halve Mil fra Hovedgaarden.

Kollegiet lader nu Ansøgningen tilstille Landinspektør Westerholdt, der 6. December skriver saaledes:

”Efter mig fra det Høye General Land-Væsenets Collegio meddelte Høye Ordre skulde jeg paa de Herrer Proprietarier i Thy Land deres under 27de September sidst indgivne allerunderdanigste Ansøgning give min

Underdanigste Erklæring.

Det synes ligesom Solicianterne skulle være aldeles redebonne til i alt at efterleve hvis de i Forordningen af 6te May indeværende Aar, i Henseende til Hoveriets Bestemmelse, allernaadigst er befalede, hvilket de selv tilkiendegiver med følgende Ord:

”At give de Hoverigiørende Bønder de allernaadigst anbefalede Reglements, og derunder beskrive Hoveriet i alle de Gierninger Bonden som Hov-Tjeneste aarligen haver at forrette, som og efter enhver Hoved Gaards Størrelse og Hoveriets Beskaffenhed bestemmer hvor mange Dage egentlig Husbonden dertil behøver Bonden, og Resten at være til Bondens egen frie Raadighed, det er giørligt og derpaa arbeide vi alle.”

Efter mit underdanige ringe Begreb indseer jeg ikke, at ved Forordningen paabydes videre end hvis foranførte Ord af dennem tilstaaes at være giørligt; men ved det paafølgende i Memorialen, især disse Ord:

”Og som Hoveriets visse Bestemmelser til Gierning egentlig saaledes og paa slig Maade som Rubriken dertil anviser, er ugiørligt, bede vi allerunderdanigst derfor at vorde forskaanede, og at det i den Sted allernaadigst maatte tillades allene at bestemme Hovtjenesten til et vist fastsættende Antal Dage egentlig i alle slige Gierninger, uden at hensee til enten hvad Slags Arbeide af

Hovtjenesten det maatte blive eller hvor mange Folk, Vogne etc. dertil kan behøves.”

tilkiendegiver disse gode Herrer Proprietarier ikke at attraae nogen fast Bestemmelse i Bondens Hoverie, endskiønt de foran tilstaar, det er giørligt, hvilket og i sig selv er en uimodsigelige Sandhed, vel kan ikke negtes at vanskeligt Veyrligt i Sæde- og Høst Tid kan giøre Arbeidet mere og mindre besværligt, men da den allernaadigste forordning tillader, at naar det fastsatte Hov-Arbeide i saadanne Tider formedelst Veirligets Ustadighed, ikke i een Uge kan faaes, det da i de nest følgende Uger, saaledes som Forordningen befaler, maaes tages, ligesom og det med Forordningen fulgte Chema giver Anledning til at ansætte flere Folk, med videre, i de udi Sæde- og Høst Tiid bestemmende ugentlige Hov-Dage end den øvrige Tiid om Aaret, sees ikke at Proprietarien mere, formedelst Hoveriets Bestemmelse end forhen, kan befrygte mindste Forlegenhed for Mangel af fornøden Folk til det billige Hov-Arbejde at forrette, thi naar en Proprietair forud fastsætter, Hvad billig Hovtjeneste han nødvendig til Hovedgaardens Drift behøver, hvilket af enhver erfaren Mand kan skee, kan det umueligt feile han jo derefter kan udfinde hvormeget af saadant Arbejde der kan tilfalde enhver af de Gaarden tilliggende Bønder, ligesom og fastsætte med hvor mange Folk bespændte Vogne, Plove med videre samme Arbeide med et vist Antal Dage i hver Uge kan udrettes. Det nødvendige Hov Arbeide ved de fleste Hovedgaarde i Jylland, saaledes som det efter Aarets Tiid indfalder, er da fra Vaarens Begyndelse at regne, Grøfters og Gierders Istandsættelse, Pløyning og Sæd samt Iorden at harve saavel til Havre som Byg og Boghvede, Engens Rensning, Ildebrændsel af Tørv at skiære, udsætte samt derefter at opskrue og siden at indage, Loe, Lade og Fæ Huuse at rense, Græsset af afslaae, vende, rive og Høet at indføre, Kornet af alle Slags at afmeye, opbinde og indføre, Giødskningen at udføre, til Rug-Sæden at pløye, saavel som samme at saae og harve, Byg-Iorden at legge, Skovning, Tærskning og Kornets Bortførsel til nærmeste Kiøbstad, samt endelig Materialiers Tilførsel til Hovedgaardens Reparation. Videre Hoverie synes ikke at kunne henhøre til Gaardens Drift; naar da forud sættes hvormegen Iord enhver Bonde til hvert Slags Sæd ved Hovedgaarden har at behandle, kan det umueligt feile, det jo og kan udfindes hvor mange Dage der udfordres til samme Arbejde at bestride, og da det ikke er tienligt at saa alle Slags Vaar Sæd paa een Tiid, men Havren først, derefter Byget, og omsider Boghveden, kan saa meget bedre bestæmmes et vist Antal Dage i hver Uge, saalænge Sæde-Tiden varer, til hver Slags Sæde Iord at behandle: Den allernaadigste Forordning fastsætter og ikke fra eller til hvad Tiid Sæd og Høst Tiid skal beregnes, ej heller hvad enten det skal være først, midt eller sidst i Ugen at Proprietarien af Bonden skal have det fastsættende Hoverie forrettet og saaledes har enhver god Leiliglied til at faae sin Iord behandlet, naar den findes mest beqvem; Ej mer Besværlighed kan formedelst Hoveriets Bestemmelse indtrefte for Proprietairen i Høstens Tiid, da vel ingen Proprietair fastsætter ringere Dage end han kan udkomme med, om endog en Halv Dags Høst Arbejde ved hver Slags Sæd, formedelst ustadigt Veyrligt, kunde blive

spildt. Naar man ellers vilde fastsætte at en Hoverie Bonde i Jylland, der skylder af 4 Td. Hartkorn, da saavidt jeg har erfaret ikkun faae ere høyerer men de fleste mindre skyldende, var pligtig til Hovedgaarden at behandle 6 Skp. Ruglands Iord til hver Slags Sæd, wilde alt hans Hoverie da blive følgende:

	Dage:	
	Kiørende:	Gaaende:
<i>I Sæde-Tiden om Foraaret</i>		
Boghvede Iorden at legge, som dog mange Steder ikke er brugeligt, 1 bespændt Plov	1	
Havre Iorden at Pløye	1	
Havre Iorden at harve	1	
Byg Iorden at Pløye	1	
Byg Iorden at harve	1	
Boghvede Iorden at Pløye til Sæd	1	
Boghvede Iorden at harve	1	
<i>I Sæde Tiden om Efteraaret:</i>		
Giødskke at udføre daglig 1 Vogn, tillige en Karl foruden den, der kører Vognen	6	6
Rug Iorden at Pløye	1	
Rug Iorden at harve	1	
Byg Iorden at vinterpløye	1	
Boghvede Iorden ligesaa hvilet dog der ikkuns faae Steder er brugeligt	1	
<i>I Høe Høsten:</i>		
Græsset at afslaae, samt at udgræs og strøe, hvor det udfordres, daglig en Karl og Dreng eller Pige		3
Høet at vende og rive ligesaa		3
At indage, samt at paa- og aflæsse 1 Bud, 1 bespændt Vogn	3	3
<i>Korn-Høsten:</i>		
Rug, Byg, Havre og Boghvede at afmeye og opbinde, hver slags 1 Dag og daglig 1 Karl og 1 Pige		4
at indage hver Slags med 1 Vogn 1 Dag	4	
<i>Det øvrige Hoverie, Saasom:</i>		
Grøfters Istandsættelse		2
Giærders Lukning og Giærdels Hugning	2	2
Tørv at grave og udsætte daglig 2 Bud		1
at opskrue		1
at hiemføre	2	
Engene at rense		1
Loe, Lade og Fæ Hus at rense		2
Tærskning og Rensning		28
Kornets Bortførsel til nærmeste Kiøbstad	4	
Skovning	6	
Materialiers Tilførsel til Hovedgaardens Reparation	2	

flere Dage til foranførte Arbeide at udrette troer jeg ikke nogen paastaar at være fornøden, naar Folkene, der bruges til Arbeidet, ere nogenledes duelige, og Besætningen i forsvarlig Stand, samt at Veirliget nogenledes vil føye sig til Arbeidets Fremme; Naar da Hoveriet til saadan en Hovedgaard blev bestemt saaledes:

I Sæde-Tiden om Foraaret, der kan regnes for 4 Uger, ugentlig med en bespændt Plov, Harve eller Vogn i 2

Dage. I Sæde-Tiden om Efteraaret, der i Henseende til Giødskens Udførsel, kan regnes for 6 Uger, ugentlig med en bespændt Plov, Vogn eller Harve i 2 Dage, samt til Giødskan at paalæsse og udsprede, daglig saalænge samme Arbeide vedvarer, 1 Karl, foruden det Bud, der kører Vognen.

I Høe-Høsten, der kan regnes for 3 Uger, ugentlig i Vogn med en Karl foruden det Bud, der kører Vognen, 1 Dag, og i 2de Dage 1 Karl ugentlig og en forsvarlig Pige eller Dreng.

I Korn-Høsten, der kan regnes for 4 Uger, ugentlig 1 Vogn med 1 Karl, foruden det Bud, der kører Vognen, saa og ugentlig 2 Karle i 1 Dag.

I al den øvrige Tid om Aaret, der er 35 Uger, ugentlig en Dag en bespændt Vogn og 1 Dag en duelig Karl, derforuden kunde Proprietairen ikke undvære en duelig Karl ugentlig en Dag i de 6 Uger, som til Efteraars Sæde-Tiid er beregnet, for at faae den fornødne Sæde Rug aftorsken, hvilket i alt udgjør 58 Dage med kørende og 74 Dage med gaaende Hoveri aarlig, kunde endog mere Hov-Arbeide end det forommeldte derved udrettes, og langt fra ikke frygtes at noget fornødent Arbeide, som ved Hoverie Bonden bør at forrettes, formedelst manglende Hov-Tieneste, endog ved indfaldende vanskelig Veirligt, skulde blive efterliggende, men det er bekjendt, at der findes mange Hoved Gaarde, hvortil anselige Tiender er indkøbte, samme at udtærskke, og Kornet at bortføre, forøger ikke lidet Bøndernes Hov-Tieneste, ej at tale om andre Indretninger, som Teilbrænding og deslige, der findes ved adskillige Gaarde, hvortil Hoverie Bønderne maae besørgede det fornødne Ildebrand af Brænde eller Tørv, saavel som Leer og andre fornødne Ting, efter enhver Indretnings Beskaffenhed. Saadant Hoverie kan da ikke under det fornødne til Avlingens Drift bestemmes, og saadanne Ting kunde muelig foraarsage, at en Deel Proprietaire vel ønskede at blive befriet for at efterkomme den allernaadigste Forordnings Bydende. Hvad Tiden angaar, der allernaadigst er fastsat for Hovbonden at møde og igjen bortgaae ved Hov Tienestens Forretning, da synes sammes Fastsættelse saa nødvendig, at Hoveriets Bestemmelse uden det ikke kunde bestaae.

Friderichsberg 6te December 1769.

Westerholdt."

Foruden ovenstaaende indhentes ogsaa Erklæring fra Landinspektør Bærner, der i det hele og store sluttede sig til Westerholdt, idet han bl. a. skriver, at naar Ansøgerne kan bestemme deres Hovedgaardes Størrelse, saa kan de ogsaa indrette deres Hovmarker saaledes, at de alle har lige megen Udsæd; sker dette, behøvede de ogsaa alle Aar lige meget Arbejde til Saaningen, og af denne afhænger igen Arbejdets Størrelse med Høsten. Naar man nu forudsætter, at en Plov daglig kan pløje 6 Skpr. Land, en Karl meje det samme paa en Dag, og paa en Dag indage det, saa kan en Proprietær ogsaa let vide, hvor mange Dage han behøver til at pløje, meje og indage.

Vel, indrømmer Bærner, kan Vejret befordre og hindre Høsten, men han mener dog tillige, at naar daarligt Vejri i Høsten indfalder, kan man altid være betænkt paa at anvise de tilsagte Bønder andet Arbejde, som ellers ikke burde foretages før efter Høsten, f. Eks. age Møg ud, bryde Jorden og grave Grøfter etc.

Ligeledes er det let at bestemme den Tid, han behøver til Tærskningen, og skulde et frugtbart Aar indfalde, som forlænger Tærskningen, maatte andre Arbejder opsættes.

Saaledes mener Bærner, at det øvrige Arbejde uden for Sæd og Høst samt Møgagning, Tilførsel af Bygningsmateriale og Brændsel lader sig bestemme i Henseende til Tiden paa Aaret.

Naar man iøvrigt kender Hovmarkens Størrelse, Bonitet og Brug, Antal af Hovbønder, saa kan det Arbejde, en Hovedgaard behøver, let udregnes og bestemmes for enhver Bonde i Uger og Dage Aaret igennem.

Endelig hvad § 4 angaar (Arbejdstiden), da er det, den byder, saavel til Fordel for Proprietæren som for Bonden, thi naar Bonden til rette Tid kommer til Hove, kan Proprietæren ogsaa vente, at det Arbejde, han har gjort Regning paa, kan blive færdigt.

Efter at have studeret disse tvende Udtalelser, der uden videre fejer de gjorte Indvendinger til Side, og tilmed lader ane, at det vist er god Villie, det skorter paa, henlægger Landvæsenkollegiet Sagen uden at værdige Ansøgerne et Svar, og de Herrer maa sikkert ogsaa have haft paa Fornemmelsen, at der intet var at gøre, thi hen paa Efteraaret 1770 indsender de efterhaanden de indkrævede Hoverireglements, der dog ikke ganske er i Overensstemmelse med de givne Forskrifter, idet næsten alle har haft hver sin Maade at udfærdige det paa. Med de Herrers Modstand in mente kan det være ganske rart at se, hvorledes de da slipper om ved Udfærdigelsen.

Naar det i Forordningen krævedes, at Arbejdets Art og Omfang skulde beskrives, sker det saa nogenlunde Fyldest. Medens man er saa temmelig enige om, at der til en Plovdag hører en Plov forspændt med 4 Heste, en Karl til at føre Ploven samt en Pige eller Dreng til at køre, er der ikke nogen større Enighed om, hvor meget der daglig skal udrettes.

Naar der paa Bodumbisgaard daglig skal pløjes i Td. Rugland, kræves der paa Nørtorp 12 Skp. og paa Vestervig Kloster 18 Skp., hvorimod Ullerup, Tanderup, Hindsels og Faddersbøl kun forlanger 9 à 10 Skp.

Med en Harve forspændt med to Heste, og en Pige eller Dreng til at køre, varierer Arbejdsydelsen fra 4 til 20 Skp. eftersom det er gammel Jord eller Stubjord, der skal harves.

En Dagsrejse anses i Almindelighed for at være 4 à 5 Mil frem og tilbage, naar Vejene er gode, men naar de er "onde" og dybe kun 2 à 3 Mil, men nogle af Gaardene lader dog kun foretage Rejser, naar Vejene er gode.

Med en fuld Le forstaas en Karl til at høste og en Kvinde til at binde op og rive, hvortil for Faddersbøl og Nørhaagaards Vedkommende kommer en Dreng til at "kratte", og der skal af disse daglig høstes 1½ Td. af alle Sorter i al Slags Jord. Om Høhøsten siges kun, at Engskifterne har deres gamle Bestemmelser.

Hvad der kan indages af Korn er højst forskelligt. Naar man paa Bodumbisgaard for passende anser 5 à 6 Læs Korn fra de fjernest liggende Jorder og 9 à 10 Læs fra de nærmeste og af Hø henholdsvis 5 og 2 Læs, forlanger Vestervig Kloster 10-12 Læs Korn eller 7 Læs Hø uden at tage Hensyn til Vejlængden, men med Udagning af Gødning er Uenigheden større; Bodumbisgaard forlanger

henholdsvis 9 à 10 og 14 à 16 Læs daglig, alt efter Vejens Længde, medens Ullerup forlanger 16 à 20 og 20 à 30 Læs daglig, og Hindsels er endda helt oppe paa 30-40 Læs daglig uden Angivelse af Vejlængde.

Gravning og Hjemkørsel af Tørv er man heller ikke helt enige om. Paa Bodumbisgaard anses det for passende, at en Mand daglig graver 2 Læs à 30 Snese, Ullerup forlanger, at 2 Spader og 4 Folk skal grave 8 Læs à 30 Snese, og Koustrup forlanger af samme Styrke 10 Læs à 24 Snese, Faddersbøl 8 Læs à 24 Snese, hvorimod Hindsels vil have 4-6 Læs à 30 Snese gravet af hver Mand. Hjemkørslen varierer fra 4 til 10 Læs, alt efter Vejlængden, der ikke anføres og af det foreliggende ikke kan udregnes, da kun Ullerup anfører, hvorfra Tørvene hentes, nemlig fra Søborg Eng og Ballerum Kær.

Rensning af Korn skal udelukkende foretages af Kvinder. Arbejdet, der dels finder Sted i Maanederne fra November til Februar og dels fra Marts til Maj samt September-Oktober, er lige saa lidt som de tidligere omtalte Arbejder ens paa de forskellige Gaarde. I første Periode skal der daglig paa Nørtorp renses 6 Td. Rug og Byg eller 16 Td. Havre, og i anden Periode henholdsvis 8 og 20 Td. Paa Bodumbisgaard er Tallene 8, 10, 10 og 20, paa Faddersbøl 10, 16, 12 og 20, og paa Ullerup fordres 10, 20, 12 og 24 Td., alt strøget Maal.

En Beskrivelse som foran anført findes dog ikke anført i Reglementerne for Lyngholm og Helligkildegaard (Reglementer for Irup og Ulstrup savnes). Christen Ørsnæs slipper i det hele taget let om ved sit. Den eneste positive Oplysning er, at han har 41 Gaardmænd, hvoraf kun 20 gør Hoveri, samt 13 Husmænd. Ellers indskrænker han sig til at fortælle, at han selv holder saa mange Folk og Bæster, at han ved disse lader Halvdelen af Arbejdet udføre, og den anden Halvdel maa da Bønderne tage sig af saaledes, at der er tre Mand om hver Plovs Arbejde, og de kan med Lethed paa en Dag pløje til hver Slags Sæd, og i Harvetiden kan Arbejdet endda naas paa en halv Dag. Af Rejser forlanges ingen; der skal kun køres Byg til Udskibning en Fjerding Vej fra Gaarden. I Høsten fordrer han, at en Mand skal meje 1 Td. Byg daglig. Af Tørv skærer han selv de fleste, kun forlanger kan 3 à 400 Stk. af hver Plov, og de tre Mænd maa da være saa længe om det, som de lyster.

Jørgen Ring til Lyngholm, der har 17 Gaardmænd, hvoraf kun een er hovfri, samt 17 Husmænd, gaar ogsaa udenom de stillede Spørgsmaal, men giver dog en ganske god Redegørelse, hvoraf det fremgaar, at han just ikke besværer sine Bønder med strengt Hoveri. Han skriver bl. a.:

”Bønderne har hvert Aar, naar Vejret har villet tillade det, høstet alt Kornet paa $1\frac{1}{2}$ Dag, indaget det paa 1 à $1\frac{1}{2}$ Dag, slaet Hø i 2 Dage og indaget det paa $1\frac{1}{2}$, gravet Skotørv (Skudtørv) 2 Dage, indaget dem paa 1, gravet Fladtørv $\frac{1}{2}$ og indaget $\frac{1}{2}$. Lyng plejer de at slaa hver for sig, naar de bedst har Lejlighed dertil, ellers kan det gøres paa $1\frac{1}{2}$ Dag. Pløje Rug i 2, saa og harve 1, Pløje til Byg 2, Saa og harve 2, blande Gødning 2, udsaa og sprede 2. Hvor mange Folk, hver Plov bruger til saadant at forrette, afgør Bønderne selv, det kan være mig det samme enten de bruger een eller 2 Dage til saadan deres forretning, saasom Hovedmanden i hver Plov er mig ansvarlig for sin

skiftes ordentlig og rette behandling, mens Bønderne, som ere folkerigt, seer helst at bruge de fleste Folk til Hove, for des snarere at komme Hjem til deres egne Arbejder, og er det skeet her ved Gaarden i min tiid, at de Et Aar har Høstet ald Kornet i 1 Dag og indaget samme i 1 Dag, som var 2 Dage til Hove i Høst, den øvrige tiid havde de til deres egen biering, thi det er at observere, at her til en Plovs arbeide hører almindeligst 4 à 5 Beboere, som for Exempel Peder Christensen gjør arbeide af 2 Bester, Peder Michelsen ligesaa, Christen Heede ligesaa, endnu Huusfolk i samme Plov, Lars Lykke een saa kaldet Halv Hielp, Christen Skræders Enke ligesaa. Disse udgør een saa kaldede Heel Plov og skal de tvende Huusmænd, som sidst er indført, gjøre ligesaa meget Haandarbeide, som hver af de 3 første, der er kiørende Bønder, hvilke, naar de hver 2 ja i travle tiid 3 Mennesker til Hove (efter eget Paalæg mellem dem selv) bringer begge Huusmændene ligesaa mange, hvilket gjør at Bønderne, som her er meere folkerigt end andre steeder, snarere og med mindre besværlighed kand forrette deres Hovarbeide, men at bestemme enhver Bonde sit Arbejde især, vilde blive mig fast umueligt, saa utaaeligt, vidtløftigt for vedkommende at giennemlæse, da faae af Bønderne gjør lige meget Arbejde; vil derfor ønske og formoede, at denne forandring i Bestemmelsen (som er den tydeligste maade efter Godsets Beskaffenhed skee kand) Naadigst maae vorde andseet her at have skeed; thi at andføre Hvor meget arbeide enhver dagl. skal gjøre, finder ingenlunde steed her, Saasom de fleste ere smaa Beboere, og faae eller ingen tiid kand faae fuld Dags arbeide at forrette, undtagen Nyeindretning blandt Bønderne skulde foretages, Som kuns vilde foraarsage stoer Confution iblandt dem, og deres største skade, Hvorfore den nu saaledes Underdanist incinueres”.

Som det fremgaar af foranstaaende, inddeles de hoverigørende Bønder i Plove, til hvilken Enhed der saa svarer et vist Arbejde. Naar Landmaaler Westerholdt anfører, at de fleste Gaarde ikke har over 4 Td. Hartkorn, de fleste mindre, er det paa det nærmeste rigtigt, og da han i sin Beregning over det nødvendige Hoveri gaar ud fra en Gaard af denne Størrelse, skal ogsaa her anføres, hvad der forlanges af en saadan Gaard. Af 10 thylandske Godser kræver de 7, Bodumbisgaard, Faddersbøl, Nørhaagaard, Todbøl, Ullerup, Koustrup og Tanderup, af en Gaard af nævnte Størrelse $\frac{1}{2}$ Plovs Arbejde, medens Hindsels og Vestervig Kloster kun $\frac{1}{3}$, hvorimod Nørtorp fordrer $\frac{2}{3}$ Denne Brøk er desværre et meget unøjagtigt Maal, hvad der tydeligt fremgaar af de forskellige Gaardes Forlangende med Hensyn til Spanddage og Gangdage, idet 3 af Gaardene anfører Tallet paa disse Dage, der fordres af Ploven. Hindsels sætter en Halv Plov til 2 à 3 Spanddage og 3 à 4 Gangdage i Høsttiden og henholdsvis 1 og 2 udenfor denne. Nørtorp vil i Høsttiden af en hel Plov have 1-2 højst 3 Spanddage og 4-6 Gangdage og udenfor denne Tid 1 à 2 Dage ugentlig, medens Tanderup lader en hel Plov yde 1-3 Dage af hver Slags i Høsttiden og 1-2 Dage udenfor. Det vil heraf fremgaa, at Hindsels faktisk forlanger mere Hoveri af en Gaard paa 4 Td. Hartkorn, selv om Plovindelingen kunde tyde paa det modsatte.

Bodumbisgaard ansætter ikke en Plovs Ydelser i Dage, men i Arbejdspræstationer, idet der her forlanges, at en hel

Plov aarlig skal pløje, besaa, harve, høste .og indbjerge 7 Skp. Rug, 1 Td. Byg, 3 Td. Havre, alt strøget Maal. Paa Vestervig Kloster skal der ugentlig ydes 1 Spanddag samt 1 Gangdag af en Karl, 2 af en Pige eller Dreng, og disse Folk skal gøde, pløje, høste og indage 3 Skp. Rugsæd af Hovedgaardens i Sæd værende 9 Marker. Gødningen er dels Møg og ”dels en Slags Leer, som kaldes Mergel”. Faddersbøl sætter Antallet af Dage til 1 à 2 højst 3 ugentlig i Høst og Sædetid, men udenfor disse Tider kan der ikke ansættes noget vist.

Er Hr. Kjærulf ikke særlig ivrig efter at fastsætte Dagantallet, er han derimod yderst præcis med Angivelse af, hvad han ønsker udrettet, og til den Ende giver han i Modsætning til de andre en meget detailleret Forklaring i Hoverireglementet for Faddersbøl.

Hovedgaardens Indmark er inddelt i 9 Aars Indtægt, der hviler i 5 Aar og bruges i 4. Hertil anvendes 4 Plove med 6 Heste til hver, hvortil kommer en Plov, som han selv holder, og som deltager i Arbejdet paa lige Fod med de andre. Hver Plov har af Indmarken 4 Skifter, hvert Skifte paa 8 Skp. Rugsæd, at pløje, besaa, harve, høste og indbjerge.

Om Efteraaret lægges Indtægtsjorden til Gødningsrug, som gøres paa 1½ Dag med 1 Plov af hver hel Plov, der ved Mikkelsdagstider pløjer 1 Skifte til Gødningsrug og 1 Skifte til anden Rug, hvilket kan gøres paa 2 Dage. Otte Dage derefter harves, enten paa een Gang med 2 Harver af hver hel Plov, eller 2 Gange saaledes, at Gødningsrugen saas og harves ½ Dag, og 1 à 2 Dage derefter den anden Rug. Til hver Harve hører en Pige eller Dreng til at køre samt en Karl til at saa.

Om Foraaret pløjer hver hel Plov et Indtægtskifte til Havre, som med 1 Plov af hver hel Plov kan gøres paa een Dag, og siden tilsaas og harves med 2 Harver ½ Dag. Samtidig pløjer hver Plov sin Part af Havrelandet, som kan gøres med 1 Plov af hver hel Plov paa 1½ Dag, og derefter saas og harves med 3 Harver ½ Dag.

Gødningsbygafaldet pløjes, saas og harves med 1 Plov, 2 Harver og behørig Folk af hver hel Plov paa 1 Dag, regnet fra Middag til Middag. Byg og Havresæden skal 9-12 Dage efter at Sæden er i Jorden overharves, hvilket kan gøres paa ½ Dag.

I Høstens Tid skal Plovtjenerne høste og opbinde Kornet og Afgrøden paa de Skifter i Ind- og Udmarken, de pløjer og saar, som i alle Kornsorter kan gøres med 2 Leer, 2 Folk til hver, paa højst 2½ Dag. Naar Kornet er vejret og tjenligt til at føres i Lade, skal det højst daglig gøres med 1 Vogn og 3 dygtige Folk af hver hel Plov. Saa længe Kornet staar paa Marken, skal Plovtjenerne røgte det, rejse og tilse det, naar det behøves, og de derom bliver tilsagte, men det andet Arbejde, der ikke hidrører fra forskrevne, er de befriede for i Pløje-, Sæde- og Høsttiden, Tærskning og Rensning om Foraaret undtagen.

Faar og Lam vadske 2 Gange om Aaret, hvortil behøves 2 Kvinder til at vadske og en Dreng til at trække til af hver hel Plov, hvilket kan gøres paa ½ Dag. Til at klippe Lammene, som sker omkring St. Hans (de gamle Faar bliver saavel Foraar som Efteraar sammen med Lammene klippede af Nørhaagaards Tjenere), dertil bruges 2 Kvinder af hver hel Plov, hvilket kan gøres paa ½ Dag.

Gaardens Forsyning med Brændsel skal der naturligvis ogsaa sørges for. I Heden ved Gaarden graves og rejses, stakkes og hjemføres aarlig 5 Læs Sandtørv à 12 Snese af hver hel Plov, hvilket af en Karl paa 1 Dag kan graves og paa ½ Dag hjemføres af 2 Vogne af hver Plov. Ligesaa 5 Læs Skudtørv à 24 Snese fra Gaardens egen Eng, hvilket besørges af en Karl og en Dreng eller Pige af hver Plov paa 1 Dag, og hjemføres af 2 Vogne fra hver hel Plov paa ½ Dag. Naar Kornet er i Hus, forskaffer hver hel Plov 3 Læs Lyng fra Gaardens Hede, hvilket kan gøres af 2 Folk i 2 Dage og 1 Vogn paa 1 Dag af hver hel Plov.

Høhøsten ordnes saaledes, at hver hel Plov har sit Skifte i Gaardens Enge, som med 2 Leer og 2 River kan slaas og rives paa 2 Dage, samles og indkøres af 1 Vogn og 4 Folk paa 1 Dag. Høslet paa Baarerne er højst 2 Aars Indtægt, 16 Skifter, hvoraf tillægges hver Plov at slaa, rive og hjemføre 2 Skifter, som kan gøres paa 1 Dag.

Til Dækning af Møddingerne og Gødningens Forøgelse har hver hel Plov med 2 Vogne og 2 Folk til hver at føre Jord og blande Møg i 2 Dage, naar det gøres fornødent. Ligeledes skal en Vogn af hver hel Plov ½ Dag føre et Lag Jord paa Møddingerne, naar Gødningen er kørt ud. Faaregødningen blandes om Foraaret med Jord paa sædvanlig Sted, hvilket kan ske med 1 Vogn og 2 Folk af hver hel Plov paa 1 Dag. Hver Plov gøder 1 Skifte aarlig, Gødningen udkøres og spredes paa Marken, enten det hele om Efteraaret eller noget deraf om Foraaret, hvortil bruges 2 Vogne og 4 Folk af hver Plov.

I Svistrup Lergrav afhentes af hver Plov aarlig 18 Læs Ler, der paaføres den anviste Jord, hvilket kan gøres med 2 Vogne og 2 Mand paa 1 Dag.

Hvert 5. eller 6. Aar opsættes ny Jordfold til Studene, hvilket kan gøres af 2 Vogne med 2 Mand i 2 Dage, ligesom Folddiget repareres 1 à 2 Gange i Løbet af Sommeren med 2 Vogne ½ Dag. Naar det behøves, skal der af hver Plov aarlig ved Hovedgaarden opsættes 4 Favne Jorddige, som kan gøres af 4 Folk og 2 Vogne paa ½ Dag. Til at grave Grøfter udkræves 2 Mand af hver Plov paa 1 Dag.

Til Murreparationer skaffer hver Plov 2-6 Læs Leer aarlig, hvilket kan ansættes til ½ Dags Kørsel.

Det Plovlaug, der bestaar af Niels Christensen Søe og Christen Thomsen Kirch, tærsker 1 Dag om Ugen med 1 Karl i hele Tærsketiden.

Plovtjenerne skal udskibe Gaardens Korn til Thisted, Klitmøller eller Stenbjerg Strande, som er 1 Dags Rejse. Undertiden skal der tages Bygningstømmer med tilbage.

Foruden foranførte Arbejder behøves til Kornets Kastning og Rensning, Engenes Rensning, Syarbejde for Tækkeren, Kalkslagning etc. 15 Dage af hver hel Plov.

Endelig skal der fra Sveistrup Sø, Mejel Sø eller Søen ved Nørhaagaard skaffes Ravl til at binde Kornet med, ligesom Faddersbøl Borge- og Ladegaards Huse aarlig skal forsynes med Myndtørv.

Som antydet af Landinspektør Westerholdt var der til mange Hovedgaarde købt anseelige Tiender, hvilket ogsaa gælder de her omhandlede Hovedgaarde. Saaledes har Bodumbisgaard Boddum, Ydby og Hurup Sognes Kirketiende, 65 Td., Faddersbøl Nørhaa Sogns Kirketiende og Kongetiende, 50 Td., Helligkildeggaard Hvidbjerg Sogns Kirke og Kongetiende, 129 Td.,

Lyngholm Hvidbjerg Kirke og Kongetiende. Nørtorp angives at have 40 Td. Kirketiende og 11 Td. Kongetiende, men der siges intet om hvilke. Tanderups Tiender er meget omfattende, idet der til denne Gaard hører Bedsted Sogns Kirketiende, 28 Td., Kongetiende af Sognene Hurup, Hassing, Lodbjerg, Giettrup, Helligsø, Ydby, Skyum samt Halvdelen af Bedsted og Stagstrup, ialt 177 Td. Koustrup nøjes med Sønderhaa Sogns Kirketiende paa 20 Td. og Hørdum, Hørsted og Sønderhaa Sognes Kirketiende, ialt 63 Td. Todbøl har erhvervet Kallerup og Skjoldborg Sognes Kirketiende, 46 Td., og Hundborg, Sjørring, Kallerup og Skjoldborg Sognes Kirketiende, 84 Td. Ullerup har Hillerslev og Kaastrup Sognes Kirketiende og Halvdelen af Sennels Sogns Kirke- og Kongetiende. Vestervig Kloster har kun Vestervig Sogns Kirke- og Kongetiende, men disse beløber sig ogsaa til 226 Td.

Nu fremgaar det ikke af Reglementerne hvilken Forøgelse af Hoveriet Erhvervelsen af disse Tiender har forarsaget, men nogen uvæsentlig Del af Byrderne har det sikkert ikke været.

Selv om disse Hoverireglementer kun fik en kort Levetid, erfarede man dog gennem dem, at der ikke i nævneværdig Grad var taget Hensyn til Forordningens § 11, der udtalte Haabet om, at Proprietærene ikke vilde forøge Bondens Byrder, naar det overlodes dem Frihed til at bestemme Hoveriet. Imidlertid var Struensee kommet til Magten, hvilket som bekendt gav Udslag i en lang Række Forordninger, der ikke alle var lige vel overvejede, hvilket ogsaa gælder Forordningen af 20. Februar 1771 om Bestemmelse af Hoveriet. Meningen med denne var ikke til at tage fejl af i Hovedsagen. De fleste Proprietærer havde ved forrige Forordning gjort Paastand om ubilligt Hoveri, og da Billighed maatte fordrer, at Bondens Byrder og Pligter ikke alene skulde være bestemte, men ogsaa taalelige, gives der nu ganske bestemte Regler at følge, idet Hoveriet nu ansættes i Forhold til Hartkorn og Skovskuld. Desværre omtaler Forordningen ikke Husmændene, hvorved opstaar en Del Vanskeligheder, da ikke saa faa Husmænd nægter at gøre Hoveri under Henvisning til, at der ikke skal gøres Hoveri af Fjerdingkar og Album, men inden man i Landvæsenskollegiet og Danske Kammer havde naaet at tage Standpunkt til de mange indsendte Klager fra og over Husmænd, er Tidens Hjul løbet videre. Struensee er styrtet og afløst af den konservative Guldberg, der som bekendt skal have udtalt, at "Bondens Aag ikke kan afkastes, uden at Staten i alle sine Grundvolde skal bæve". De fleste af Struensees Reformer sættes ud af Kraft, bl. a. ogsaa hans Hoveriforordning, der afløstes af den reaktionære Forordning af 12. August 1773 med den Motivering, at det ved den forrige bestemte Hoveri ikke har været tilstrækkeligt til Hovedgaardenes Drift. Den nye, der i 17 lange Punkter beskriver Bondens Arbejde, maa sikkert have været særdeles tilfredsstillende for Godsejerne, eftersom Bønderne nu forpligtes til at forrette Hoveri efter Egnens gamle Skik og Brug, hvilket vage Begreb naturligvis sagde det samme som aldeles ubestemt Hoveri. Arbejdstiden blev saaledes ikke ubetydeligt forøget, ligesom Middagspausen, selv paa en 12 Timers Arbejdsdag, indskrænktes til 1 Time.

Uden Lovbestemmelser om Størrelse, og formedelst den forbedrede Dyrkning af Hovedgaardene, krævedes stadig mere Hoveri, hvorved Antallet af Hovdage i betænkelig Grad nærmede sig Summen af Aarets Arbejdsdage. Med Guldbergs Afgang var denne Undertrykkelsens Tid forbi; den endelige Frigørelse nærmede sig, Hoveriet afløstes ved frivillige Overenskomster, og endelig ved Forordningen af 6. December 1799 fastsættes, at Hoveriet atter skal være bestemt, ligesom rette vedkommende indbydes til at indgaa Foreninger om Hoveriet, og i Fald saadanne ikke indgaaes, beskikkes Kommissarier til ved Mægling at bevirke saadanne, eller i manglende Fald at afsige Kendelser mellem Parterne.

*

Kilder:

Hoverireglementer, indsendte i Henh. t. Forordn. 6. Maj 1769, Dueholm, Ørum og Vestervig Amter. Generallandvæsenskollegiets Journalsager 721 og 764/1769.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1941, side 40-62)